

**ԱՄՈՒԼՍԱՐԻ ՈՍԿՈՒ ՀԱՆՔԻ ԾՐԱԳՐԻ ԲՆԱՊԱՀՊԱՆԱԿԱՆ ԵՎ ՍՈՑԻԱԼԱԿԱՆ
ԱԶԴԵՑՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԳՆԱՀԱՏՈՒՄ
ԾՐԱԳՐԻ ԻՐԱԿԱՆԱՑՄԱՆ ԱՄՓՈՓ ՆԿԱՐԱԳԻՐ
ՄԱՅԻՍ 2016Թ.**

Լիդիան ընկերության առաջարկած Ամուլսարի ոսկու հանքի ծրագիրը ներառում է պայթեցումների և փորվածքների միջոցով Ամուլսարի լեռան երեք բացահանքերից հանքաքարի արդյունահանում, հանքաքարի մանրացում և փոխակրիչով փոխադրում կույտային տարրավազման հրապարակ (ԿՏՀ), որտեղ ոսկին և արծաթը տարրալուծվում են նատրիումի ցիանիդի լուծույթում, և լուծույթից թանկարժեք մետաղների կորզում ադսորբցիա-դեսորբցիա վերականգնման (ԱՂՎ) կայանում: Հանքափոսերից հանվող դատարկ ապարները կպահուստավորվեն այդ նպատակի համար նախագծված դատարկ ապարների լցակույտում (ԴԱԼ): Ծրագիրը կտևի մոտ 12 տարի, ներառյալ 2 տարի տևողությամբ շինարարությունը:

Ծրագրի բնապահպանական և սոցիալական ազդեցության գնահատումն (ԲՄԱԳ) իրականացվել է Միջազգային ֆինանսական կորպորացիայի և Վերակառուցման և զարգացման եվրոպական բանկի չափանիշներին համապատասխան, որոնք ներկայումս հանդիսանում են Լիդիանի շահագրգիռ կողմեր: Նախատեսվում է գործել միջազգային լավագույն փորձի հիման վրա՝ ըստ նշված զարգացման բանկերի չափանիշների:

Հանքի տեղամասը գտնվում է գյուղական, բարձրադիր տարածքում: Հանքի տարածքի մեծ մասը մարզագետնային հողեր են, որոնք օգտագործվում են անասունների արածեցման նպատակով՝ բացառությամբ ԿՏՀ-ի և փոխակրիչի մի հատվածի տարածքի, որոնք գտնվում են ցածրադիր տարածքում՝ Գնդեվազ և Սարավան գյուղերի մոտակայքում մասնավոր և համայնքային հողերում: Նախատեսվում է, որ 152 հա ընդհանուր տարածքով մոտ 274 մասնավոր հողակտոր, որոնք հիմնականում պատկանում են Գնդեվազի բնակիչներին, Ծրագրի շրջանակներում կօտարվեն: Տեղացի մեկ բնակչի, ով ապրում է ԿՏՀ տեղամասի մոտ, կցուցաբերվի աջակցություն տեղափոխվելու համար, քանի որ նշված տարածքն օգտագործվելու է որպես աղմուկի, օդի որակի և պայթեցումների ժամանակ վիբրացիայի չափման համար մոնիտորինգի հիմնական կետ: Այդ հողակտորներում ֆիզիկական տեղահանման անհրաժեշտություն չկա, սակայն տնտեսական կարգավիճակի խախտումը կհանգեցնի մշակովի հողերից որոշների կորստի: Հողի օտարումը կիրականացվի յուրաքանչյուր հողօգտագործողի և/կամ հողի սեփականատերերի հետ բանակցային համաձայնության հիման վրա: Սեփականատերերին կառաջարկվի փոխհատուցման երկու տարբերակ՝ կամ հող՝ հողի դիմաց, կամ կանխիկ դրամական փոխհատուցում: Հողօգտագործողները փոխհատուցում կստանան բերքի կորստի դիմաց: Աշխատանք է տարվելու նաև հատկապես խոցելի տնային տնտեսություններին որոշելու և նրանց լրացուցիչ աջակցություն ցուցաբերելու ուղղությամբ:

Ծրագրի շրջակա համայնքներում գյուղատնտեսությունը ապրելամիջոցի հիմնական աղբյուրն է: Բարձրադիր տարածքներն ամռանն օգտագործվում են սեզոնային նախրապանների կողմից, որպես արոտավայր: Գյուղատնտեսական արտադրանքը հիմնականում օգտագործվում է իրենց տնային սպառման համար, սակայն Գնդեվազ գյուղը հայտնի է ծիրանի առևտրային արտադրությամբ: Մոտակա Ջերմուկ քաղաքը Հայաստանի համար ունի զբոսաշրջային նշանակություն, որտեղ գործում է հանքային ջրի շշալցման գործարան, և հայտնի է հանքային ջրով և առողջարաններով: Ինչպես Հայաստանի շատ այլ գյուղական տարածքներում, տեղական համայնքներում այժմ առկա է արտագաղթի ցածր մակարդակ, քանի որ բնակիչները աշխատանքի

հնարավորություններ են փնտրում այլ վայրերում:

Հանքի շինարարության ընթացքում մոտ 1300 մարդ, իսկ շահագործման ընթացքում՝ 657 մարդ կապահովվի աշխատանքով: Ծրագրի ընթացքում տեղացի աշխատողների հավաքագրավումը լինելու է առաջնահերթություն: Շահագործման փուլում աշխատելու համար պատրաստվածության հարցում բնակիչներին աջակցելու նպատակով մշակվում է վերապատրաստման բազմակողմանի ծրագիր:

Ակնկալվում է, որ Ծրագրում աշխատելու հնարավորությունը համայնքին օգուտ կբերի և միաժամանակ անցում կապահովի ավանդական ապրելամիջոցներից այլ ապրելամիջոցների: Անասուններին արածեցնելու և բույսեր ու դեղաբույսեր հավաքելու նպատակով օգտագործվող տարածքներ մտնելու հնարավորությունը մասամբ կսահմանափակվի Ծրագրի ենթակառուցվածքների առկայությամբ: Աշխատանքի՝ Ծրագրի կողմից ընձեռնվող ուղղակի և անուղղակի հնարավորությունները կարող են ներգաղթ ապահովել հավանականորեն մեծացնելով տեղի բնակչությունը և ապրանքների ու ծառայությունների պահանջարկը: Պահանջարկի աճը հանքարդյունաբերական ծրագրի աշխատավարձերից ստացվող տնօրինելի եկամտի հետ միասին, իրենց հերթին, կարող են տեղական ինֆլացիայի պատճառ դառնալ: Լիդիանը կաշխատի տեղական համայնքների և կառավարության հետ Ծրագրի հավանական սոցիալական բացասական ազդեցությունները նվազագույնի հասցնելու և վերահսկելու համար՝ կանոնավոր մոնիտորինգի, տեղեկատվության տարածման, իրազեկման և վերապատրաստման, շահագրգիռ կողմերի ներգրավման և համայնքների բողոքներին արձագանքման մեխանիզմի միջոցով:

Ծրագրի ենթակառուցվածքների և տեղական համայնքների միջև հեռավորություններն այնպիսին են, որ օդի աղտոտումը, աղմուկը, վիբրացիան և Ծրագրի աշխատանքների հետևանքով առաջացող փոշին էական ազդեցություն չեն ունենա տեղի բնակչության վրա: Այնուամենայնիվ, այդ ազդեցությունները կարող են խախտել կամ ազդեցություն ունենալ այլ ընկալիչների վրա, ինչպես օրինակ՝ վայրի բնությունը: Ճանապարհային երթևեկության ազդեցությունները հնարավորինս կվերահսկվեն:

Ծրագրի տարածքի ստորգետնյա ջրերը սնում են աղբյուրներ և թափվում հիմնական գետեր, որոնց թվում են Որոտանը, Արփան և Դարբբ: Աղբյուրների և գետերի ջրերն օգտագործվում են տարբեր նպատակներով՝ խմելու և ոռոգման ջրի մատակարարման, ձկնաբուծության և հիդրոէլեկտրաէներգիայի մատակարարման համար: Ծրագրի նախագծի հիմնական սկզբունքն այն է, որ հանքարդյունաբերական գործընթացում օգտագործվող, կոնտակտային և դատարկ ապարներից արտահոսող տեխնիկական ջրերի էլքերը հասցվեն նվազագույնի, և դրանք կդատարկվեն միջավայր համապատասխան մաքրում անցնելուց հետո միայն պասիվ մարքումից հետո՝ Հայաստանի գործող ջրի որակի նորմերի համաձայն: Մաքրման համակարգի արդյունավետությունը կապահովվի մոնիտորինգի համապարփակ ծրագրի միջոցով: Համապատասխան մոնիտորինգումը ցույց է տալիս, որ Ծրագրի կողմից գետաջրերի օգտագործումն արդյունքում այդ ջրերից այլ օգտվողները չեն տուժի: Հանքարդյունահանման աշխատանքներն էական ազդեցություն չեն ունենա ջրատար շերտերի վրա: Հետագա, առավել մանրամասն ուսումնասիրությունները ցույց են տվել, որ Ծրագրի տեղանքի ստորգետնյա ջրերի և Ջերմուկում օգտագործվող և շշայցվող ջրերի միջև ոչ մի ֆիզիկական կապ առկա չէ:

Ծրագրի մեծ մասը տեղակայված կլինի բնական բուսածածկ հողերի և կենսամիջավայրերի տարածքներում՝ բացառությամբ ԿՏՀ-ի որոշ տարածքների, որոնք ներկայում մշակովի հողեր են: Այդ տարածքների կենսամիջավայրերում առկա են մի քանի հազվագյուտ և վտանգված կենդանատեսակներ և բուսատեսակներ:

Դրանցից հատկանշական են Մատնունի ծիրանավորը, որն ալյայան բուսատեսակ է և գրանցված է ՀՀ կարմիր գրքում որպես կրիտիկական վտանգված բուսատեսակ և հանդիպում է Ամուլսարի լեռան ժայռոտ գագաթնային հատվածներում, ու Կովկասյան գորշ արջը, որը սնվում և ձմեռում է լեռան վրա կամ դրա շրջակայքում: Լեռան ստորին լանջերի ալյայան հանդակներում առկա են որոշ չվող թռչնատեսակներ, որոնցից ոմանք, ներառյալ գիշանգողը և տափաստանային հողմավար բազեն, մոտակայքում՝ միջազգային նշանակություն ունեցող Ջերմուկի և Գորայքի կարևորագույն թռչանաբանական տարածքների հիմնական տարրերից են:

Ծրագրի գործողությունների արդյունքում տեղի կունենա բնական բուսականության կորուստ, այդ թվում՝ ինչպես Մատնունի ծիրանավորի, այնպես էլ Կովկասյան գորշ արջի կենսամիջավայրերի կորուստ, որոնք միջազգային ստանդարտների համաձայն համարվում են կրիտիկական կենսամիջավայրեր: Հանքարդյունահանման հետ կապված աղմուկի և փոշու նստվածքագոյացման և կենդանիների տեղաշարժի խոչընդոտման արդյունքում նաև կենսամիջավայրերի որակի վատթարացում տեղի կունենա: Կենսաբազմազանության վրա հավանական ազդեցությունները հնարավոր առավելագույն սահմաններում կնվազեցվեն կառավարման միջոցառումների և հանքարդյունահանմանը հաջորդող վերականգնման միջոցով: Կենսամիջավայրերի կորստի փոխհատուցման նպատակով Լիդիանը կստեղծի «կենսաբազմազանության փոխհատուցման տարածք», որը նպատակ կհետապնդի խուսափելու Ծրագրի արդյունքում այդ կենսամիջավայրերի ամբողջական կորստից: Մատնունի ծիրանավորի և Կովկասյան գորշ արջի հետ կապված Լիդիանը հետազոտություն է ձեռնարկել պարզելու համար, թե արդյոք լրացուցիչ միջոցառումներ են անհրաժեշտ այդ տեսակների հաշվեկշռի կորստից խուսափելու համար:

Ծրագիրը կհանգեցնի լանդշաֆտային փոփոխությունների, որոնք հանքարդյունահանումից հետո ամբողջությամբ կվերականգնվեն իրենց նախկին վիճակին: Բոլոր ենթակառուցվածքներն ու հանգույցները կհեռացվեն, տեղանքների տարածքները հնարավորության դեպքում կվերականգնվեն և կվերադարձվեն համայնքներին օգտագործման համար: Սակայն անվտանգության նկատառումներից ելնելով՝ մասնակի հետլիցքով հանքափոսերի և ԿՏՀ-ի տեղանքի հետագա օգտագործումը կսահմանափակվի: Այս տարրերը տեղի բնապատկերը կփոփոխեն մշտապես, բայց այդ փոփոխությունը առավել լայն տարածաշրջանի մասշտաբով էական չի լինի:

Ուսումնասիրությունների արդյունքում առանձնացվել են 81 հավանական հնագիտական տարածքներ, որոնք ամենայն հավանականությամբ, Ծրագրի գործողություններից ազդեցություն կկրեն, չնայած դրանցից ոչ մեկը, ըստ հայաստանյան և միջազգային փորձագետների, մեծ կարևորություն չի ներկայացնում: Մշտապես գործելու է հատուկ ընթացակարգ Ծրագրի իրականացման ընթացքում որևէ կարևոր նոր տեղանք կամ գտածո հայտնաբերելու դեպքում դրանց պատշաճ գրանցումը, հետազոտումը, հանումն ու պեղումն ապահովելու համար:

Լիդիանն արժևորում է շահագրգիռ կողմերի ներգրավումը: Հետազոտության, նախատեխնիկատնտեսական ուսումնասիրության և տեխնիկատնտեսական ուսումնասիրության փուլերում շահագրգիռ կողմերի ներգրավման հիմնական նպատակը Գեոթիմի և շահագրգիռ կողմերի միջև ազգային և տեղական մակարդակներում երկկողմանի հաղորդակցության հաստատմամբ շահագրգիռ կողմերի կարծիքները ԲՄԱԳ-ում և Ծրագրի նախագծում նրանց ներգրավումն ապահովելն է: Տեղական համայնքների հետ արդյունավետ հարաբերություններն աջակցել են հետազոտական գործողությունների զարգացմանը:

Ծրագրի շրջանակներում իրականացվելու է Բնապահպանական և սոցիալական կառավարման պլան (ԲՍԿՊ) մեղմացման միջոցառումների իրականացման, կառավարման և մոնիտորինգի կարգավորման նպատակով, որոնք ԲՍԱԳ-ում սահմանվում են որպես Ծրագրի բնապահպանական և սոցիալական ազդեցությունների վերահսկման համար անհրաժեշտ միջոցառումներ: ԲՍԿՊ-ի շրջանակներում մշակվել է ընդհանուր առմամբ 19 կառավարման պլան: Շինարարության և շահագործման ընթացքում ԲՍԱԳ-ում սահմանված պարտավորությունների պատշաճ կատարման համար ներկայումս մշակվում է Բնապահպանական և սոցիալական կառավարման համապարփակ համակարգ (ԲՍԿՀ):